

Marek Rybář – Peter Spáč – Petr Voda: Prezidentské volby na Slovensku v roku 2014

Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2014, 225 s. ISBN 978-80-7325-359-2

Stalo sa už dobrou tradíciou, že každé voľby na Slovensku (najmä parlamentné a prezidentské, ojedinele však aj voľby komunálne, regionálne či európske) sú analyzované v samostatnej publikácii. Táto obyčaj siaha do roku 1994, keď do publikácie o vtedajších parlamentných voľbách, ktorú editovali Soňa Szomolányi a Grigorij Mesežnikov, prispelo 15 autorov z rôznych disciplín a pracovísk. Neskôr sa nositeľom štandardu „volebných knížiek“ na veľa rokov (do 2010) stal Inštitút pre verejné otázky (IVO), mimovládka, nezávislý výskumný think-tank. Pre rok 2012 štafetu prevzalo akademické pracovisko – Sociologický ústav SAV. Publikácie o voľbách nielen rozvíjajú a kultivujú odbornú reflexiu a dvíhajú úroveň i význam subdisciplíny „volebné štúdie“ (electoral studies), ale aj budujú pamäť relatívne mladej slovenskej demokracie. Pre prezidentské voľby 2014 zodvihla túto príležitosť trojica autorov *Marek Rybář, Peter Spáč a Petr Voda*. Ich monografiu vydalo české vydavateľstvo Centrum pro studium demokracie a kultury v edícii Politologická řada. A tak s pomerne krátkym časovým odstupom od uskutočnených volieb (oveľa skôr ako „do roka a do dňa“) má odborná i laická verejnosť k dispozícii ďalšiu dôležitú a užitočnú „volebnú“ knižku.

Kniha stojí najmä na dvoch pevných pilieroch – na politologickej analýze roly prezidenta v slovenskom politickom systéme vo všeobecnosti, dané voľby analyzuje najmä z hľadiska regrutácie kandidátov, ich stranického pozadia, ako aj politických konzekvencií výsledkov volieb. Druhou silnou nohou je analýza voličského správania, a to jednak na základe dostupných výberových šetrení, ako aj volebnej štatistiky. V týchto oblastiach autori naplno rozvinuli svoju expertízu a doterajšie bohaté výskumné i publikačné skúsenosti. Za menej analytický a viac deskriptívny možno považovať pohľad na volebnú kampaň a politickú komunikáciu kandidátov. Avšak ísť v tejto téme hlbšie asi ani nebolo ambíciou autorského tímu.

Podme však pekne po poriadku. Prezidentské voľby 2014 – štvrté priame voľby na Slovensku – priniesli niekoľko prvenstiev: prvýkrát kandidoval úradujúci premiér a prvýkrát voľby vyhral politický nováčik a nestraník. Tak ako každé iné celonárodné hlasovanie aj tieto voľby podali autentickú správu o náladách slovenskej spoločnosti – tentoraz to bolo predovšetkým silné posolstvo o znechutení občanov z politických strán a túžbe po nových tvárach, nestraníckych autentických lídroch. Neschopnosť stredopravých strán ponúknuť pre túto súťaž presvedčivého kandidáta naplno odhalila krízu, v ktorej sa táto časť politického spektra nachádza. Voľby tiež ukázali, že keď príde na voľbu kto - z - koho, polarizácia slovenskej spoločnosti sa naplno prejaví. Súperenie o prezidentský post malo i svoje vedľajšie „follow ups“, z nich najdôležitejší bol vznik nového, relatívne silného stredopravého subjektu – Siet’.

Volebná monografia trojice autorov má dobre postavenú, logickú a prehľadnú štruktúru. Prvá kapitola hovorí o postavení prezidenta v politickom systéme, rozoberá formálne i neformálne právomoci i autoritu prezidenta a prezidentského úradu v spoločnosti. Druhá kapitola sa podrobne venuje formálnym náležitostiam kandidatúry a potom samotným kandidátom 2014. V tretej kapitole sa viac dozvieme o volebnej kampani či skôr o posolstvách a pozíciách jednotlivých kandidátov i kampani postupujúcich víťazov 1. kola pred kolom druhým.

Treba vyzdvihnúť, že samostatná kapitola je venovaná predvolebným prieskumom. Ved’ ide o naozaj dôležitú zložku každej kampane. Pritom sa prieskumom málokedy venuje zaslúžená pozornosť a ak tak iba kritika zo strany málo kvalifikovaných novinárov či neúspešných aktérov. Situácia na trhu politického prieskumu je na Slovensku naozaj neštandardná a jej kritická reflexia by mohla ísť ďalej, než ako to urobili autori. Skutočnosť, že iba dve zo štyroch agentúr, ktoré sú kľúčovými „dodávateľmi“ dát pre médiá a verejnosť, majú svoju webovú stránku a iba jedna (FOCUS) je členom profesijného združenia zaručujúceho dohľad nad štandardmi kvality (Slovenskej asociácie výskumných agentúr, SAVA), hovorí jasnou rečou a stojí za viac ako len zdvihnuté obočie. Autori volebnej publikácie doslova píšú: „Daný stav sa dá objektívne hodnotiť silne negatívne a s ohľadom na charakter činnosti, ktorým sa dané agentúry zaoberajú, má až absurdnú povahu.“ (s. 82) Absurdnú, súhlasím, ale aj politicky veľmi kritickú. Ved’ si predstavme, že by FOCUS jedného dňa skončil s politickým výskumom, kde by bol „benchmark“ profesionality? Slovensko vyzerá v tomto smere ako „banánová republika“ aj v porovnaní s Českou republikou, kde popri viacerých súkromných komerčných agentúrach existuje aj Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) – následníčka organizácia pôvodne verejne financovaného Inštitútu pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade. CVVM je výskumným pracoviskom Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Včlenenie zberu dát do vedeckej inštitúcie zaručuje kvalitné odborné zázemie a kredit dôveryhodného pracoviska. Nedá mi sa aspoň rečnícky neopýtať: čo sa stalo so slovenským ÚVVM pri Štatistickom úrade SR?

Ku kapitole o predvolebných výskumoch ešte dve doplnenia: pokiaľ ide o jednotne používanú terminológiu (s. 89-90), SAVA svojho času spresnila, že „preferencie“ sa rátajú zo základu rozhodnutých voličov, teda nielen rozhodnutých voliť, ale aj koho. Toto pravidlo médiá viac-menej dodržiavajú, pokiaľ ide o stranícke preferencie. Druhá poznámka sa týka minimálnych štandardov pre zverejňovanie informácií o zbere dát –

mal by k nim patriť aj spôsob dopytovania, medzi osobnými a telefonickými rozhovormi (o online dotazníkoch nehovoriac) môžu byť rozdiely, ktoré idú na vrub tzv. metodologických artefaktov. Autori publikácie venujú systematickú, monitoringom podloženú pozornosť aj prezentácii predvolebných prieskumov v médiách.

Na adresu samotných prieskumov, ale najmä médií by som pridala ešte ďalšiu výhradu – výlučné sústredenie sa na tzv. „horse-race“ žurnalistiku bez ďalších sprievodných informácií. To sa však opäť vraciame k stavu slovenského prieskumného trhu – pokiaľ je informovanie verejnosti výlučne na pleciah komerčných agentúr, ťažko očakávať prieskumy prekračujúce rámec toho, čo „predáva“ (nie v zmysle finančných prostriedkov, ale pozornosti).

Ďalším prínosom publikácie sú analýzy voličského správania, pričom autori pracujú s volebnými štatistikami aj za predchádzajúce prezidentské voľby, čím dokumentujú dôležité porovnania v čase a ukazujú na trvalejšie „podložie“ politického vkusu (napr. línia druhých kôl v podobe Schuster 99 – Gašparovič 04 (iste ako kontrapunkt k Mečiarovi 04) – Radičová 09 – Kiska 14). Pridanou hodnotou tejto analýzy je aj prepojenie výsledkov prezidentských volieb 2014 s parlamentnými voľbami 2012 – vynárajú sa zaujímavé vzorce rozloženia politickej podpory a voličských inklinácií vo voľbách a v čase.

Na základe výberových šetrení poskytnutých agentúrou FOCUS autori systematicky mapujú všetky dostupné sociálno-demografické charakteristiky podporovateľov kandidátov (pohlavie, vek, národnosť a i.). Z iného sekundárneho zdroja (IVO) pochádzajú údaje o argumentoch v prospech voľby finalistov. Charakteristika voličov je vhodne doplnená volebnou štatistikou a územnú podporu autori analyzujú podľa charakteru daných okresov z hľadiska ekonomickej situácie, národnosti, religiozity, veľkosti sídla, ekonomickej aktivity či samotnej volebnej účasti. Pod povrch povinnej deskriptívnej jazdy ide aj analýza presunu voličov medzi 1. a 2. kolom, na čo sa zužitkovali dáta z povolebného prieskumu IVO. Musím však upozorniť na niekoľko nepresností: v prípade obrázku 1 (s. 167) nejde o zloženie aj skupiny nevoličov; zlúčiť odpovede „nezúčastnil/a som sa“ a „neviem“, ako sa stalo v prípade tabuľky 7 (s. 173), je nepresné, „neviem“ neznamená neúčast', ide síce o marginálne percentuálne podiely, ale v publikácii takéhoto renomé by sa to nemalo stať. A do tretice: prezentovať zaokrúhlené čísla ako údaje uvádzané s presnosťou na jedno desatinné miesto je tiež zbytočná neprecíznosť.

Záverečná kapitola sa venuje volebnej účasti všeobecne i v týchto konkrétnych voľbách. Analýza o. i. potvrdzuje tzv. „U“ krivku na vyjadrenie vzťahu medzi veľkosťou obce a voličskou mobilizáciou. Vo vzťahu k tomuto fenoménu, ako aj vysvetleniu nárastu volebnej účasti medzi 1. a 2. kolom bolo možné uplatniť viac sociologickej imaginácie. V tejto kapitole autori pracujú i s podnetným členením vekových kohort na politické generácie. (s. 184-185) Vysvetlenie obsahu týchto kategórií však mali čitateľom poskytnúť skôr, keďže už v charakteristikách voličov podľa veku s týmto konceptom pracujú. Bez potrebného vysvetlenia, ktoré však príde až v záverečnej kapitole, pôsobia zvolené kategórie nelogicky.

Zhrnuté a podčiarknuté: prezidentské voľby na Slovensku v roku 2014 dostali v podobe rovnomennej publikácie kvalitnú odbornú reflexiu. Autori maximálne

vyťažili dostupné zdroje – teoretické, empirické i mediálne – a ponúkli širokému spektru záujemcov vydarené dielo, mnoho „potravy na premýšľanie“ i inšpirácií, ako analyzovať voľby a hlasovania, ktoré sú ešte len pred nami.

Ol'ga Gyárfášová
Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK, Bratislava